

MÜELLİFİ BİLİNMEYEN BİR HİKÂYE MECMUASI: *HİKÂYÂT*

An Unknown Story Madjmaa: *Hikâyât*

Halis AYDIN*

Öz

Geçmiş dönemlere ait olan yazma eserlerin ortaya çıkarılarak okunup anlaşılır hale getirilmesi kültür ve edebiyat tarihi için büyük bir önem taşımaktadır. Nazmın padişah nesrin halk olarak görüldüğü klasik Türk edebiyatında ihmale uğramış konuların başında mensur hikâyeler gelmektedir. Mensur hikâyeler yüzyıllar boyunca Türk milletinin estetik zevkine hitap etmiş ve toplumun ihtiyaçlarını gidermeye çalışmıştır. Fakat hikâyeye külliyatlarının ve mensur eserlerin sayısının çok fazla olmasına karşın bu eserler sürekli ihmale uğramıştır. Bu durumun başlıca sebepleri arasında mensur hikâyenin araştırmacılar tarafından fazla ilgi görmemesi, hikâyeye külliyatlarının genellikle çok hacimli olması ve manzum eserlerin daha fazla ilgi çekmesi gibi nedenler yatmaktadır. Bu çalışmada Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi Zeynelzâde İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonunda yer alan 45 Hk 1500/2 arşiv numaralı yazmada yer alan hikâyeye mecmuası dikkatlere sunulmuştur. Yazmada eserin müellifi, müstensihî telif veya istinsah tarihi ile ilgili herhangi bir kayıt yoktur. Müellifi bilinmeyen bu hikâyeye mecmuasının zaman, mekân, kişiler, muhteva dil ve anlatımı incelenip transkripsiyonlu hâli araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: hikâyeye, mensûr hikâyeye, nesir, mecmua, istinsah.

ABSTRACT

It is of great importance for the history of culture and literature to reveal the manuscripts belonging to the past periods and make them read and understandable. It is undoubtedly for the tradition of the prose story, which has been neglected in the classical Turkish literature. Prose stories have tried to address the aesthetic taste of the Turkish nation for centuries and tried to meet the needs of the society. However, despite the large number of stories and prose works, this type was constantly neglected and treated as a second class. The main reasons for this situation are the absence of the prose story by the researchers, the fact that the story collections are usually very voluminous, and the verse works attracting more attention. In this study the story readings in the archiving 45 Hk 1500/2 from the Zeynelzâde Provincial Public Library Collection of the Manisa Manuscripts Library are highlighted. In the manuscript there is no record of the author of the work, the copyright or the date of

* Dr., Kütahya-Türkiye. E-mail: aydinhalis01@gmail.com. ORCID: 0000-0002-9382-1507.

copying. In this study the time, place, people, language and expression of this story magazine whose author is unknown will be examined and the transcript version will be presented to the researchers.

Keywords: story, prose story, prose, madjmua, copy.

Giriş: Klasik Türk Edebiyatında Hikâye

Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra Arapçadan dilimize geçen “hikâye” kelimesi bir terim olarak en geniş anlamıyla bir olayın anlatımı demektir. Gerek Doğu gerekse Batı edebiyatlarında yüzyıllarca “gerçek veya gerçek dışı olmuş, olması mümkün olsun veya olmasın tasavvur edilmiş” her türlü tahkiye edilmiş olay, hikâye konusu içerisinde değerlendirilmiştir (Kavruk, 2006: 525). Hikâyeyi modern anlamda değerlendiren araştırmacılar çoğunlukla Türk edebiyatında hikâye ve romanı Tanzimat’la başlatırlar. Ancak Türklerin bu türde, İslamiyet’ten önceki dönemlere kadar giden bir geleneği olduğu bilinmektedir. İslamiyet’in kabulünden Tanzimat’a kadarki dönem içinde ise hikâye tarzına uygun manzum ve mensur pek çok eser kaleme alınmıştır. Bunlar destanlara ve efsanelere kadar uzanan bir çizgide kısmen tercüme veya bir çeşit uyarlama yoluyla meydana getirilmiş, kısmen de şairlerin muhayyilesinden doğmuş veya bizzat yaşanmış olayların hikâye veya romanı çağrıştıran örnekleridir (Pala ve Kavruk, 1998: 491-493). Anadolu’da klasik Türk edebiyatının başladığı devirlere kadar Türk hikâyeciliği genellikle halk hikâyesi biçiminde devam eder. Klasik Türk edebiyatının teşekkülü ve İran edebiyatındaki mesnevî nazım şeklinin benimsenmesiyle özellikle manzum hikâyede önemli bir gelişme görülür. Nitekim daha sonraki dönemlerde nesir küçümsenen bir anlatım şekli olmuş hikâyeler daha çok mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır (Kavruk, 2006: 493).

Edebiyatın sözlü ve yazılı olmak üzere iki ana anlatım kaynağı vardır. Yazılı anlatımdan önce var olan sözlü anlatım, bir toplumun inançlarını, dünya görüşünü, edebî ve estetik zevkini, tasarım gücünü, algılama, yorumlama ve yargılama yeteneğini ortaya koyar (Bülbül, 2017: 21). Sözlü kültür ürünlerinin yazıya aktarılması sonucu yazılı kültür meydana gelmiştir. Yazılı anlatımda edebî ürünler genel olarak nazım ve nesir olmak üzere iki farklı yöntemle meydana getirilmektedir. Edebiyatta yer alan nazım ve nesir terimlerinin gerçeklik karşısında tutumları birbirinden farklıdır ve gerçeklik kavramını gösterme yolları ayrı ayrıdır.

Klasik Türk edebiyatı geleneğinde oldukça önemli bir yere sahip olan mensur hikâye türü Türk kültür birikimi içerisinde ve coğrafyanın da değişimi-

miyle başka yönlere evrilerek devamlılığını sürdürmüştür. İlk başlarda tercüme ve adapte yollarla bu ihtiyaç giderilirken sonraları ise orijinal eserler bu türde önemli bir yer işgal etmeye başlamıştır. Hikâyelerin genelinde zaman ve mekân kavramları yalnızca isim olarak geçmekte, mekânla olay arasında bir bağlantı bulunmamakta, hikâye kişileri ise ya hep iyi ya da hep kötü olarak verilmektedir. Çoğu hikâyede gerçeküstü olay ve güçler, cadılar, büyücüler, cinler gibi masal unsurları bulunmaktadır. Eserlerde yapılan tasvirler ise hikâyeyi süslemek amacıyla yapılan soyut tasvirlerdir. Olayların gerçek olduğu belirtilen ya da gerçekmiş gibi gösterildiği hikâyelerde olaylar tek düze olarak verilmekte, kişilerin sosyal çevre içerisindeki durumları ve farklı olaylar karşısında takındıkları tavırlar üzerinde durulmamaktadır. Ayrıca hikâyelerde hep âşık, maşuk, cadı, tüccar vb. gibi belli tipler yer almaktadır (Fidan, 2012: 7). Mensur hikâyelerde amaç anlatılan hikâyeyle okuyucuya ders vermek, okuyucuda konuyla ilgili davranış değişikliği sağlamak olduğu için hikâyenin zaman, mekân, şahıs gibi ana unsurları yan unsurlar konumundadır. Diğer bir deyişle, anlatıcı sadece vereceği derse odaklanır, diğer hiçbir kurgusal unsurla ilgilenmez. “Bir gün, bir yerde, adamın biri...” gibi ifadelerle başlayan bir mensur hikâyeyle her zaman karşılaşılabilir. Hatta mensur hikâye anlatıcısı için nasıl bir hikâye anlattığının, içeriğinin ne olduğunun da önemi yoktur. Yazar, okuyucudaki davranış değişikliğine odaklandığı için anlattığı olayı ya olağanüstü bir şekilde güzel bir neticeyle sonlandırır, ya da yine olağanüstü bir şekilde beklenmedik kötü bir sonla karşılaşacağını okuyucuya sezdirir (Bülbül, 2011: 112-115).

1. Nüsha Tavsifi

Çalışmamıza söz konusu olan *Hikâyât* adlı hikâye metninin tek nüshası Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi Zeynel-zâde İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonunda bulunan bir hikâye mecmuasıdır. Yurt içi ve yurt dışındaki yazma eserlerin bulunduğu kütüphane kataloglarında yapılan taramalarda yazmanın başka bir nüshasına ulaşılammıştır. İçerisinde dinî-tasavvufî içerikli hikâyelerin bulunduğu mecmuanın müellifi/müstensihi bilinmemektedir. Mecmua 198x135 mm ölçülerinde olup 39 varaktır. Yazı tipi harekeli nesih olup satır sayısı 11’dir. Mecmuanın kâğıdı rutubet lekeli abâdî krem olup aharlıdır. Sırtı ve iki ön kenarı koyu kahverengi meşin, üstü ebru kâğıt ile kaplı yıpranmış bir cildi vardır. Eserin iki sayfasında rutubet lekeleri mevcuttur. Başlıklar, Arapça ve Farsça ifadeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Yapılan incelemeler neticesinde eserin sol üst kısmında numaralandırma yapıldığı görülmüştür. Bu numaralandırma 38b ile başlayıp 75a ile bitmektedir. Numaralandırmanın 38’den başlatılmış olması eserin başka bir

eserin devamı ya da başka bir eserin başka bir cildi olduğu düşüncesi uyan-dırmıştır. Fakat yapılan detaylı incelemeler neticesinde eserin başı ve sonu görülememiş kayıtlara müellifi olmayan müstakil bir eser olarak geçmiştir. Yapılacak olan her çalışmanın bilim dünyasına katkıda bulunacağı muhak-kaktır. Bu gerçek karşısında çalışılan eseri müellifi olmayan bir hikâye metni olarak bilim dünyasına kazandırmak amaçlanmıştır.

2. Dil ve Anlatım Özellikleri

2.1. Dil

Klasik Türk edebiyatı yaklaşık altı yüz yıl boyunca Türk milletinin estetik zevkine hitap etmiştir. Bu edebiyat dairesinin beslendiği temel fikirlerin ba-şında hiç şüphesiz dinî ve tasavvufî düşünce yer alır. İslam dininin anlaşıl-ması ve tanıtılması amacıyla dinî konuların anlatımı son derece önemli ol-muş ve bu anlatımda Kur'an-ı Kerim örnek alınarak bir konunun belirlenme-si, tanıtılması ve bu konuyla uyumlu kıssaların anlatılarak konunun kavra-tılması, anlatılan kıssadan hareketle ders çıkartılması amaçlanmıştır. Hikâyelerin belli bir olay etrafında şekillenip ortaya konulmasından dolayı, dinî ve tasavvufî konularla ilgili hikâyeler daha çok peygamber kıssaları ve evliya menkıbeleri üzerine yazılmıştır. Yazılan bu hikâyelerde amaç pey-gamber ve velilerin hayatından hareketle dinî-tasavvufî ve ahlakî değerleri ön plana çıkarıp sosyal yapıyı sağlamlaştırmaktır. Dinî ve tasavvufî konular-da manzum, mensur ve manzum mensur karışık hikâyeler kaleme alınmıştır. Manzum eserler daha çok mesnevî nazım şekliyle ele alınmış ve işlenmiştir. Mensur hikâyelerde ise daha çok doğu hikâye geleneğine uygun hikâye çe-virileri ve hikâyelere yer verilmiştir (İspir, 2019: 547).

Çalışma konusu olan bu hikâye mecmuası dinî-tasavvufî içerikli 13 hikâyeden müteşekkildir. İstinsah tarihi ve müellifi bilinmeyen bu mecmua-ya dil yönünden bakıldığı zaman eserin Eski Anadolu Türkçesinin dil hususi-yetlerini barındırdığı görülmektedir. Eser içerisindeki hikâyeler herkesin an-layabileceği bir dille kaleme alınmıştır. Çünkü eserdeki amaç sanat göster-mekten ziyade insanlara öğüt vererek onlara faydalı olabilmektir. Bu ne-denle mecmuanın anlatımında edebî sanat kaygısının güdülmediği görül-mektedir. Eserin müellifi/mütercimi daha çok söyleyeceklerini doğrudan ifade edecek kelimeleri seçmiştir. Mecmuanın genelinde göze çarpan dil hususiyetlerini şu şekilde sıralamak mümkündür.

Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerinden birisi olan birinci çokluk şahıs eki olan “-vuz, vüz” ekinin kullanıldığı görülmektedir:

Bir gün şeyhün gönlüne bu geldi ki varayın Mısr sultânına bir sırcağuz işleyeyüz [6b]. Her maşlahat ki vâkı‘ olursa sözüñüze benüm katumda hilâf olmasun ve emrünüz neyse dutavüz [7b]. Yarın kıyâmet güninde bu fuçarâlar ile bile böylece cennete girelüm diyü ve hem Bâyezîd-i Bistâmî ileyüz [1b].

Eserde geçen eklerden birisi de “-ınca, ince” ekidir. Bu ek eserde “göre, e kadar” anlamlarıyla karşımıza çıkmaktadır:

Eger kul şol kadar namaz kılsa ki beli yay gibi iki kat olsa vallâh ol kıldıgı namâzdan hiç âsî bulmaz tâ helâl yimeyince perhîzkâr olmayınca ne kadar zahmet çekerse ol kuluñ namâzı kabûl olmya [26a]. Bunların her birisi vilâyetde olurdu, onların her birisi ellerine birer yanar bâl mumı alup göz yumup açınca şeyhün şavma‘ ası divârına her biri bir güşdan girüp şeyhle bile zikre meşgûl oldılar [22a]. Şafrañ hûkmi orağ ellerindedür ol zemânda tatlu ve yağlu yimiyeler göz ellerinde sevda arturur ekşi ve acılar yimiyeler zîrâ marâz ziyâde olur gâflet olunma- yıncâ şöyle ma‘ lüm olına [37b].

Eski Anadolu Türkçesinde sıkça görülen “ol, şu, bu, uş, uşda” gibi işaret sıfat ve zamirlerine rastlamak mümkündür:

Eger murâduñ ere varmağsa seni şu kişiye tezvîc idelüm [14a]. Ya şeyh ušta bir hâtün buldum, eri yoğmuş [14a]. Hele bir gün bu kaşâvet ile yedi yıldan şoñra gönlüne bu geldi ki varayın çıkdıgum deñiz kenârına şuya gireyüm [15a]. Ušta hâlüm gördüm [11a]. Sultân Kaytabâ bu kâğıdı bu kulnuñ eline virdi ve eyitdi ki ve dâd itdi. “Hindü-sitân pâdişâhına bu kâğıdı ilet.” didi [22b]. Bu kul ol baççede qaldı, bunların her birisi işlü işine gitdiler. Bir yıl geçdi, bu kişi ol ağacñ dibinde yaturdu [24a]. Sen dağ ol hinde ve ol sa‘ atde şor ki efendi eger seni bir kişi katl itmege kaşd eylese hiç çäre bilür mi ve seni öldürmege qadır olur mı [19a].

Eserde küçültme bildiren “-cuk-cük, cağuz” gibi küçültme eklerinin kullanıldığı görülmektedir:

Bâzâra iledürin şatarın ve aqçasıyla oğlancuklaruma kaftâncuklar ve ba‘ zı levâzımâta harc iderin [34b]. Bir gün şeyhün gönlüne bu geldi ki varayın Mısr sultânına bir sırcağuz işleyeyüz [6b]. Eger şorarsañuz ki bizüm çok yaşadıgumuza sebep budur ki azacuk yirüz ve azacuk söylerüz perhîz üzre geçinürüz didi ve nâmemüñ şoñuna bunu yazdı. “Kullî kalîlen ‘ıyş tavîlen” ya‘ nî azacuk yi çok yaşa demek olur [26a].

Dönüştülük zamiri olan “kendü, kendüsi” yer yer kullanılmıştır:

Mısr sultânı şuya talduğundan şoñra başın çıkardı kendüsin bir deñiz kenârında buldı ve deñiz kenârında yağılar var [10a]. Nâ-gâh terâzü dibinde bir hürmâ gördi, kendünüñ şandı aldı, yidi [29b]. Ey ‘arlanmaz halkuñ her birisün kendü başı kaydın, sen kendü nefsünüñ kaydın görürsin.” didi. Derviş eyitdi. “Ya Hasan epsem ol, bu benüm kendü irâdetümle geldi [31b].

Mecmua içerisinde çok sayıda deyim kullanıldığı görülmektedir:

“İlâhî azuğum azlığına mı ağlayayın ve yolun uzaklığına mı ağlayayın.” diyüp şol kadar ağladı ki düşüp ‘aklı gitdi’ [3b]. Ben miskîn dilenci kapuña dilenügeldüm ve senden rahmet umarın [3b]. Hemân işi ve güci ‘ibâdet itmek’ idi [4a]. Ey sultânüm ardiñuza dañı nazar idüñ [8b]. Buña şükr kılmaz mısın kim beni senüñ için halk eyledi [4b].

Buraya kadar olan bölümde eserin içerisinde kullanılan deyimler, edatlar çeşitli ekler, zamirler metnin içerisinde alınan örneklerle ortaya konulmuştur. Buradaki amaç bir tespit yapmaktan ziyade metinde var olan durumu anlatmaktır. Alınan örnekler her ne kadar Eski Anadolu Türkçesi özelliği gösterse de metnin tamamı elimizde olmadığı için bu konuda kesin bir hüküm vermek mümkün değildir.

2.2. Anlatım

Klasik hikâye geleneğinde hikâyelerin belli bir giriş cümlesi bulunur. Hikâyeler “rivâyet iderler, rivâyet olunur, râviyân-ı ahbâr ve nâkılân-ı âsâr şöyle rivâyet iderler, hikâyet olunur” gibi giriş formelleriyle başlamaktadır. Eserde ise hikâyeler sadece “hikâyet” başlığı ile ayrılırlar. İncelenen eserde müellifin hikâyelerin başlangıçlarında klasik hikâye geleneğindeki başlangıçları yapmadığı ve bu konuda belli bir sistematüğının olmadığı görülmüştür. Örneğin ilk hikâyenin girişi şu şekildedir: “İsmâî dirlerdi bir şeyh vardı, gâyetde mürîdi çoğudi ve hem ziyâde pîridi.” Bir başka hikâyede ise; “Sultân Kâytabâ bir hûkm yazdurdı ve içinde bunu yazdılar ki” şeklindedir. Bazı hikâyelerin giriş cümlesi iki kelimeyi geçmemektedir: “Abdu’llâh bin Abbâs eydür.” Hikâyelerin başlangıç kısımlarında bulunan ibarelerin diğer hikâyelerde tekrar edilmediği ve her birinin farklı bir şekilde başladığı görülmüştür.

Mecmuadaki bir diğer anlatım özelliği de hikâyeler içerisinde Arapça alıntılarının kullanılmasıdır. Bu alıntılar bazen iktibaslar yoluyla bazen de Türkçe karşılıkları verilerek yapılmıştır. Eserin beşinci hikâyesinde “az ye çok yaşa” anlamındaki ifade bu duruma örnek olarak verilebilir:

Eger şorarsañuz ki bizüm çok yaşadüğumuza sebep [26a] budur ki azacuk yirüz ve azacuk söylerüz perhîz üzre geçinürüz.” didi ve nâmemüñ soñuna bunu yazdı. “Kulli qalilen ‘ıyş tavilen” ya’ nî azacuk yi çok yaşa demek olur. Nâme bunuñ ile temâm oldu ve’s-selâm.

Eserin anlatım özelliklerinden birisi de diyalogların fazla olmasıdır. Eser içerisinde diyalogların bulunduğu kısımlarda cümle yapısı kısadır. Hikâye içerisinde görülen bu diyaloglar hikâyeyi düzyazının monotonluğundan kurtarmış ve anlatıma çeşitlilik katmıştır. Mısır sultanı ve şeyh arasında geçen bu konuşma bu duruma örnek teşkil etmektedir:

Mısr sultânı eyitdi. “Ne oldı ki şimdi bize geldüñüz?” Şeyh eyitdi. “Ben size bir maşlahat için geldüm eger sözüñüz yanunuzda geçerse.” Sultân eyitdi. “Vallâh her maşlahat ki vâkı‘ olursa sözüñüze benüm katumda hilâf olmasun [7b] ve emrüñüz neyse dutavüz.” Hele Mısr sultânı şeyhi köşke iletı. Oturdılar ve köşkün dört cânibinde bile birer kepengi vardı açılmış. Şeyh eyitdi. “Ey sultânım bu sağ cânibiñüzde nazar idüñ.” Sultân hemân bağıdı. Gördi ki bir yağı ‘asker geliyorurlar cebe ile cevşen ile. Hemân sultân bunı görüp şeyh cânibine dönüp eyitdi. “Ya şeyh bu nedür?” dıdı. Şeyh eyitdi. “Bu kepengi kıpasunlar.” dıdı. Hemân kıpadılar ve şeyh eyitdi. “Ey pâdişâhum şoldan yaña dağı nazar idüñ.” Sultân bağıdı, [8a] gördi ki şehr dutuşmuş oda yanar hemân sultân şeyhden yaña dönüp girü eyitdi. “Ya şeyh bu ne ‘alâmetdür?” dıdı. Şeyh eyitdi. “Bunı dağı kıpasunlar.” dıdı ve şeyh eyitdi. “Ey sultânım öñüñüze dağı nazar idüñ.” Sultân bağıdı, gördi. Nil şuyı şöyle taşmış ki şehrüñ üzerinden yüksek iki minâre boyı vardur ki ziyâde olmış sultân bunı görüp kırkıdı. Eyitdi “Ya şeyh nitmek gerek.” Şeyh eyitdi. “Ol kepengi dağı kıpasunlar.” dıdı.

3. Hikâyelerin Muhtevâsı

Klasik Türk edebiyatı geleneğı çerçevesinde manzum ve mensur pek çok hikâye metni ve hikâye külliyyatı yer alır. Bu hikâyelerin klasik hikâye geleneğinde işlenmesi doğu edebiyatlarındaki köklü bir geleneğın ürünü olarak ortaya çıkar. Bu hikâyeler müstakil bir eserde toplanıp bir arada ele alınabildiğı gibi dinî, tasavvufî ve ahlakî türdeki mesnevilerde belli konuların anlatımında destekleyici, kanıt gösterici ve temsilî anlatımlar ile de yerini atabilir (İspir, 2019: 544).

Doğı edebiyatının en önemli hikâye metinleri *Kelile ve Dimne*, *Binbir Gece Masalları*, *Binbir Gündüz Masalları*, *Hümâyûn-nâme*, *Marzuban-nâme*, *Sindbad-nâme*, *El-ferec Ba’de’s-şidde* gibi eserler gösterilmektedir. Bu eserlerin genel olarak işlenişinde insan ve insanın toplum içerisindeki davranışları ön plana çıkartılır. Toplum içerisinde farklı katmanlarda yer alan insanın yerini bilmesi, elinde olana kanaat etmesi, cömert olması hakkı ve adaleti gözetmesi gibi olumlu davranışlar önerilirken aç gözlülük, cimrilik, haksızlık gibi olumsuz davranışlar da eleştirilir.

Klasik Türk edebiyatı hikâye geleneğı bağlamında kaleme alınan hikâyelerde esas olan öğüt vermektir. Hikâyelerde öğüt verilirken insanların olumlu veya olumsuz davranışları, toplumsal bozukluklar bütün yönleriyle ortaya çıkarılır. Hikâyeler ister gerçekçi isterse hayalî olsun bir tecrübeyi ortaya koymayı amaçlar. Kişinin bulunduğu duruma, ortama ve sosyal şartlara uyum sağlamasına zemin hazırlar. Genelde hikâyeyi yazan kişi belli bir

bilgi ve eğitime sahip olan kişidir. Bu bilgi ve tecrübe hikâyelerle okuyucuya yansıtılır (İspir, 2019: 543-545).

Üzerinde çalıştığımız eserde toplam 13 hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyeler birbirinden farklı konular içermektedir. Hikâyelerde dönemin yaşantısı, devlet erkânı ile halk arasındaki ilişkiler, toplumun genel yapısı, gelenek ve görenekler, toplumun genel yapısı gibi yerel konular işlenmiştir. Hikâyelerde kahramanların hayata bakış açısı, değer yargıları, davranış biçimi, inanç yapısı, iç ve dış unsurlara karşı tepkileri gibi durumlar farklı bakış açılarıyla okuyucuya yansıtılmıştır. Mecmua içerisinde yer alan hikâyelerin konuları ve varak numaraları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Hikâye No	Konu	Başlangıç Yaprağı
1	Horasan vilayetinde yaşayan bir şeyhin Cuma namazına giderken eşekten düşmesi ve bunun sonucunda müridleri ile arasında geçen trajikomik diyalog	1b
2	Asma'î isimli bir dervişin hacca gitmesi ve Ka'be'yi tavaf ettiği esnada İmam Hüseyin oğlu Zeyne'l-abidin ile karşılaşması. Zeyne'l-abidin'in ellerini Tanrı'ya açıp emeklerinin karşılığını almak için dua etmesi.	3a
3	Kendini dünya nimetlerine kaptıran ve Allah'ı unutan Süleyman adlı bir dervişin bir hûrî kızı tarafından uyarılması ve derviş Süleyman'ın ibadetlerle meşgul olduğu esnada ölüm döşeğine girip vefat etmesi.	4a
4	Hz. Muhammed'in Mirac'a çıkması ve orada Allah ile doksan bin kelam söyleşmesi hadisesi.	5b
5	Sultan Kaytaba'nın uzun yaşamanın sırlarını öğrenmek istemesi ve bunun için Hindistan padişahından tavsiyeler almak için ona mektup yazması.	22b
6	Hakikat ile namaz kılmanın fazileti	26a
7	İbrahim Edhem hazretlerinin Belh ikliminin padişahlığını terk edip helâl lokma peşinden	26b

	gitmesi	
8	Şebistan memleketinde yaşayan tanrı dostu bir kişinin helâl lokma yiyebilmek için bir keşişin yanına gitmesi	28a
9	Sultan İbrahim Edhem'in Beytü'l-makdis'de yatışı namazını kılariken gökten inen iki feriştenin kendi aralarındaki sohbete kulak misafiri olması	29a
10	Tanrı dostu bir kişinin otuz yıl boyunca balık yemeyi hayal etmesi ve hayalini gerçekleştireceği sırada başına gelen olaylar silsilesi	30b
11	İki dervişin misafirlik için gittikleri bir evde nefslere hâkim olamaması	31b
12	Bir kasap ve bir kadının zina yapacakları sırada zinanın büyük bir günah olduğunu hatırlamaları ve bağışlanmak için dua etmeleri	32b
13	Sultan Mahmud'un sefer dönüşü bir elma bahçesine uğraması ve bahçe sahibini saraya davet etmesi.	34a

Tablo 1. Hikâyelerin Konuları

4. Kişiler/Kahramanlar

İncelenen eserlerdeki hikâyelerde dinî ve efsanevî kimliğe bürünmüş kahramanlara sıkça yer verilmiştir. Bu kahramanlar Sultân Mahmud, Şeyh Şehabeddîn, Beyâzıd-ı Bistâmî, Zeynelabidîn, Hz. Hüseyin, Hz. Muhammed, Sultân Kaytabâ, Abdullâh bin Abbâs, Sultân İbrâhim Edhem olarak sıralanabilir. Bu kahramanlara ek olarak aynı hikâyelerdeki çeşitli yardımcı karakterleri eklemek mümkündür. Birçok hikâyede bazı kahramanların adları belirtilmez. Kahramanların meslekleri veya başka özellikleri göz önünde tutularak “bir şeyh vardı, bir derviş vardı, bir cariyeye, sultanın kulu, bir bâzergân kişi, tanrı dostu bir er, tanrı hâslarından bir er, tanrı dostlarından iki pîr, bir kassâb...” şeklinde belirsiz bir şekilde kısaca bahsedildiği de görülmektedir.

5. Mekân

Anlatma esasında bağlı metinlerde mekân, kişilerin yaşamış oldukları olay veya olayların sahnelendiği yerdir. Bu yer gerçek dünyadan bir mekân olabileceği gibi tamamen hayal ürünü de olabilir. Ancak eserde olaylar ger-

çek dünyadan alınmış mekânlarda olsalar bile sonuç olarak itibardır (Fidan, 2012: 106).

Söz konusu eserdeki mekânlar büyük ve küçük mekânlar olarak incelenebilir. Büyük mekânlar içerisinde hayâlî ve efsanevî denilebilecek bir yer yoktur. Hikâyelerin geçtiği yerler genel olarak reeldir. Horasan, Ka'be, Mısır, Şam, Hindistan, Belh, Şebistan, Beytü'l-makdis, Nil, Dımışk, Tarsus, Irak gibi çoğu bugün aynı adla anılan mekânlardır. Hikâyelerdeki olayların geçtiği küçük mekânlar çeşitlilik göstermektedir. Küçük mekânlar içerisinde saray, ev, bağı, bahçe, cami, çarşı, deniz kenarı vb. yerlerin olduğunu söylemek mümkündür.

6. Zaman

Anlatmaya bağlı edebî eserlerin yapı unsurlarından birisi zamandır. Bir iletişim aracı olan bu eserlerin ilk özelliği itibarı olmalarıdır. Yani itibarı bir âlemde meydana gelen hayat tezahürlerini anlatmalarıdır (Aktaş, 1998: 117). Mensur hikâyelerde sadece zaman, mekân, şahıslar gibi unsurlar önemsizleştirilmez. Zaman zaman herkes tarafından bilinen, ya da çeşitli yazılı kaynaklarda bulunan olay, hikâye ya da anlatıların da yazarın hikâyeyi anlatış gâyesine göre biçimlendiği, kurgusal yönden farklı bir boyut kazandığı görülür (Bülbül, 2014: 344).

Çalışmaya söz konusu olan eserde hikâyeler olay merkezli olduğu için zaman hızlı akar. Bu zaman hayâlî zaman değil akıp giden gerçek zamandır. Bazı hikâyelerde olaylar dar bir aralıkta geçmektedir. “bir gün seherîce kalktı kim, bir vakt, bir gice, gice olıcak, Bir vaktde Beytü'l-makdisde yatsu namazın kılduk” gibi zaman aralıkları ile hikâyelerde belirgin bir şekilde okura hissettirildiği görülmektedir. Bunun yanında kesin bir zaman verilmekle birlikte içerisinde dinî şahsiyetlerin yer aldığı hikâyelerin olay zamanı yaklaşık olarak tahmin edilebilmektedir. Örneğin; “Resül hazreti ‘aleyhi’s-selâm Mi'râc seferinde...” ifadesiyle başlayan hikâyenin zamanı Hz. Muhammed'in peygamberliğinin on iki veya on üçüncü yılları arasında olduğu tahmin edilir.

Sonuç

Bu çalışmada Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi Zeynelzade İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonunda yer alan 45 Hk 1500/2 arşiv numaralı yazma dikkatlere sunulmuştur. Eser içerisinde dinî-tasavvufî içerikli 13 mensur hikâye bulunmaktadır. Müellifi hakkında hiçbir bilginin yer almadığı bu eserde nasihat, hikmet, sadakat, zina, dostluk gibi olumlu ve olumsuz ahlakî konuların yanında sosyal hayata ait unsurlara da yer vermiştir. Mecmua

bu yönüyle yazıldığı dönemin yukarıda mezkûr ahlâkî değerlerinin öğretimi açısından önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Mecmuada yer alan hikâyelerin yerlî ve mahallî bir karakter arz ettikleri görülmüş ve bu türden hikâyelerin sosyal ve kültürel çalışmalar için önemli bir kaynak niteliği taşıdığı tespit edilmiştir. Mecmua içerisindeki hikâyelerde tarihî ve dinî şahıs, mekân ve olayların bir arada kullanıldığı görülmüştür. Mecmua içerisindeki hikâyelerin zaman yönünden hayâlî olmadığı ve gerçek bir zaman dilimi içerisinde meydana geldiklerini söylemek mümkündür. Hikâyelerdeki mekân unsurunun büyük ve küçük mekân şeklinde ikiye ayrıldığı görülmüş ve hikâyelerin geçtiği yerlerin reel mekânlar olduğu saptanmıştır. Eser içerisinde diyalogların fazla olması önemli bir anlatım özelliği olarak göze çarpmıştır. Tahkiye içeren eserlerde anlatım unsurunun önemli bir parçası olan bu diyalogların hikâyelerde başarıyla uygulanmıştır.

Kaynakça

- Aktaş, Şerif (1998). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bülbül, Tuncay (2011). *Câmî'ü'l-Hikâyât (İnceleme-Metin)*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Bülbül, Tuncay (2014). "Klasik Türk Edebiyatı Geleneğinde Mensur Hikâyelerin Yaratım ve Aktarımı Üzerine". *1. Uluslararası Türk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu*. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları, 344-348.
- Bülbül, Tuncay (2017). *Cevâmî'ü'l-Hikâyât ve Levâmî'ü'r-Rivâyât Tercümesi (İnceleme-Metin)*. Kayseri: Tezmer.
- Fidan, Gülşah Gaye (2012). *Türk Edebiyatında Sindbâd-nâme Çevirileri: Tuhfetü'l-Ahyâr ve Kitâb-ı Sindbâd-nâme (İnceleme-Çeviri Yazılı Metin-Tıpkı Basım)*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İspir, Meheddin (2019). "Klasik Türk Edebiyatındaki Hikâyelerde Ahlakî Eleştiri". *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24: 409-426.
- Kavruk, Hasan (2006). *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kavruk, Hasan ve Pala, İskender (1998). "Hikâyeler". *İslam Ansiklopedisi, C.17*. İstanbul: TDV Yayınları, 491-493.

Ek. Metin

[1b] Hikâyet: Hırāsān vilâyetinde bir şeyh vardı, gâyetde mürîdi çoğudı ve hem ziyâde pîr idi. Bir gün eşegine binüp Cum‘a namâzi kâşdına şehriñ bir küşesinde oturdu. Bir nice mürîdler önüne düşüp gidedururken göñlüne bu geldi ki yarın kıyâmet güninde bu fuqarâlar ile bile böylece cennete girelüm deyü ve hem Bâyezîd-i Bistâm ileyiz ve nemüz qalır belki biz ve mürîdlerimiz anlar da ziyâdedür ve artucaqdur ola diyü bu hâlde ve fikrde iken şeyhüñ altında olan eşek bir muhkem [2a] oşurdu. Şeyh bir katı haykırıp eşekden düşdi, lâ-ya‘kıl oldu. Hep mürîdleri şeyhüñ başına üşdiler eyitdiler. “‘Aceb şeyhe ne oldu ki eşek yellenmekle böyle haykırdı ve hem ‘aklı gitdi?” didiler. Kimisi şu serpüp ve kimisi şeyhi kucaklayup dizi üzre aldılar. Hele şeyhüñ ‘aklı başına geldi, bu kışşayı anda şu ‘âl eylediler. Şeyh eydür: “‘Bunu baña şormañ.” didi. Şeyh kâşd eyledi ki diyüvirme-ye. Hele bir cevâb kaçurdu, eyitdi ki alan bir kıldan alur dimişler çün böyle diyicek [2b] girü yalvardılar. Görüdi ki kırtuluş yokdur eyitdi. “‘Giderken fikrümde bu geldi ki yarın kıyâmet güninde bu alay fuqarâlar ile böylece cennete girem ve hem Bâyezîd-i Bistâm ile bizüm aramızda nemüz qalır belki bizüm mürîdlerimiz anlarda artucaqdur diyü göñlüme bu ‘aceb geldi ve bu fikrde iken ittifaq eşek oşurdu.” didi. Eyitdiler “‘Ya şeyh bundan ne añladuñuz?” Şeyh eyitdi. “‘Bunu añladum ki Bâyezîd kanda sen kandasın ya‘nî sen Bâyezîd katında şol eşegüñ yellendüğine beñzersin zirâ Bâyezîd ser-i evliyâ ve çeşm-i evliyâdur.” didi. [3a] “‘Bu fikrde hañâ itdüm.” didi.

Hikâyet: Aşma‘î dirlerdi bir şeyh vardı ol eydür. Bir yıl hacca vardumıdı ve bir gice ay aydın idi, vardum ki Ka‘be‘yi tavâf idem bir dertlü âvâz işitdüm. İlerü vardum gördüm bir hûb şüretlü yigit Ka‘be‘nün perdesine yapışmış ağlar. Eyidürdi kim “‘Ey benüm hüdâvendigârum dükeli gözler uyudu ve dükeli pâdişâhlar kapuları yapıdı ve sen hemîşe uyanıksın ve senün kapuñ muhtâclara dâ‘im açıkdur ve ben miskîn dilenci kapuña [3b] dilenügeldüm ve senden rahmet umarın. İlähî azuğum azacuğ ve yolum uzak. İlähî azuğum azlığına mı ağlayayın ve yolın uzaklığına mı ağlayayın.” diyüp şol kadar ağladı ki düşüp ‘aklı gitdi. Vardum, gördüm İmâm Hüseyîn oğlu Zeyne‘l-‘abidîn imiş. Başını dizüm üzerine kodum ağladum çün ‘aklı geldi. Eydür “‘Kimdür beni hâlümde komıyan?” Eyitdüm “‘Aşma‘îy‘ün ey benüm seyyidüm niçün bunca ağlarsın senün atañ Hüseyîn ve dedeñ ‘Alî ve dağı iki cihân fañri Muhammed Muştafa‘dur.” didüm. Eyitdi “‘Ya şeyh niçün ağlamayayın ki bir yola giderin [4a] ki hergiz varduğum yok ‘aceb anda baña ‘azâb mı ola yâñud rahmet mi ola pes bilmem.” didi.

Hikâyet: Süleymân adlı bir dervîş vardı, gâyetde ‘âbid u zâhid kişi idi, dünyâsın fenâyâ virmişdi. Hemân işi ve güci ‘ibâdet itmek idi ve bir gice kâhilligi dutdı eyitdi. “‘Bu gice râhat olup yatayum.” didi. Vardı, yatdı, uyudu. Meger ol gice düşünde gördi ki bir hürî gelüp başı katında oturdu. Hürî eyitdi. “‘Ya Süleymân ne yatarsın görmez misin Hâk te‘âla benüm gibi hürîyi [4b] senün için yaratdı.” didi. Meger ol hürî gelmek ile evüñ içi toptolu nür oldu. Ol hürî kıızı eyitdi. “‘Ya Süleymân bilür misin kim fülân gice ki âb-dest alup gâyetde şovuk idi, üşüdüñ ve hem ağladuñ. Ol gözün yaşından Hâk te‘âla beni yaratdı, buña şükr kılmaz mısın kim beni senün için halk eyledi.” Süleymân eyitdi. “‘Ya hürî gerçek misin?” didi.

Ḥūrī kıızı eyitdi. “Belī.” didi. “Ben senüñin.” didi. Derviş eyitdi. “Çün şöyledür Ḥaḫ te‘āla ile ‘āhdüm şöyle olsun kim [5a] bundan soñra ayruḫ yatmayayum ve yaşduğuma başımı ḫomayayum.” didi. Hem eyle eyledi ayruḫ ol derviş yatmadı ve yaşduğa başını ḫomadı. Dört yıl geçdi, aradan ‘ahdini şımadı. Bu kez ölüm ḫastası oldı ve ba‘zı yārānları eyitdi. “Ya Süleymān niçün böyle kendüñe zaḫmet ve güç gösterirsın.” didiler. Derviş eyitdi. “Ben Allāh ile böyle ‘ahd eyledüm ki ayruḫ yatup başımı yaşduğa ḫomıyayum.” didi. Ḫatı ḫayret eyledi. Ḥaştalığı gündən güne ziyāde oldı, yatmadı [5b] hattā ayak üzerinde dururken arḫasın dīvāra ḫayadı, cān teslim itdi. Sözümde ḫilāf olmasun diyü ol tañrınıñ ḫaşı ve tañrınıñ dostı.

Ḥikāyet: Resül ḫazreti ‘aleyhi’s-selām Mi‘rāc seferinde Ḥaḫ te‘āla ḫazretiyle toḫsan biñ kelām söyleşdi. Otuz biñ kelimesin ḫalk içün mu‘ayyen ya‘nī ta‘yīn eyledi. Ḥalka söyleyün ve otuz biñ kelimesini muḫayyer eyledi ya‘nī dilerse ḫalka söylesün dilerse söylemesün ve otuz biñ kelimesini söylemege icāzet [6a] virilmedi. Resül ḫazretinden pinḫān kılındı zirā gidecek maḫalde āb-dest alup ibriḫin girü ḫoldırup yirine ḫoyup döküldi. Adı Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām Burāk getirüp bindürdi ve yedi ḫat gökleri seyr eyledi tā mevci ve sekiz uçmaḫı seyr itdükden soñra girü dönüp yire indüḫi vaktin baḫdı. Gördi ibriḫ şuyı durmaz aḫardı daḫı şuyı dükenmezmiş. Mışır şultānı buña hergiz inanmazdı bu sehl zemānda yoḫdur [6b] seyrlere eyleye ve hem gelüp bir ibriḫ şu dükenmeyüp girü gelmek bu Mışır pādīşāhına bu sır ‘acā’ib ve ḫarā’ib gelürdi ve buña inanmazdı ve şeyḫ Şehābe’d-dīn-i maḫtül ḫazretleri bilürdi ki bu Mışır sultānı buña inanmadıḫı aña ma‘lüm olmışdı. Bir gün şeyḫüñ gönline bu geldi ki varayın Mışır sultānına bir sırcuḫaz işleyeyiz. İttifāḫ şeyḫ evinden taşra çıḫdı, yürüyüp Mışır sultānınıñ sarāyı ḫapısına irdi ve ḫapuculara virdi ki ben Mışır sultānına buluşcaḫum vardur diyü ḫapucular daḫı [7a] içeri pādīşāha ḫaber virdiler. Meger pādīşāh bāḫçesinde bir köşki vardı, maḫbüb ḫullar ile ol köşkte otururlardı. Şeyḫüñ geldiḫi ḫaberin işidicek ayaḫ üze ḫurdi, gelüp şeyḫüñ ḫarşusına vardı, ta‘zīmen şeyḫe ḫarşu gelüp selāmlaşdılar. Mışır sultānı eyitdi. “Ne oldı ki şimdi bize geldüñüz?” Şeyḫ eyitdi. “Ben size bir maşlaḫat için geldüm eger sözümüz yanüñüzde geçerse.” Sultān eyitdi. “Vallāh her maşlaḫat ki vāḫı’ olursa sözüñüze benüm ḫatumda ḫilāf olmasun [7b] ve emrüñüz neyse dutavüz.” Hele Mışır sultānı şeyḫi köşke iletđi. Oturdılar ve köşküñ dört cānibinde bile birer kepengi vardı açılmış. Şeyḫ eyitdi. “Ey sultānum bu saḫ cānibiñüzde naḫar idüñ.” Sultān hemān baḫdı. Gördi ki bir yaḫı ‘asker geliyorurlar cebe ile cevşen ile. Hemān sultān bunı görüp şeyḫ cānibine dönüp eyitdi. “Ya şeyḫ bu nedür?” didi. Şeyḫ eyitdi. “Bu kepengi ḫapasunlar.” didi. Hemān ḫapadılar ve şeyḫ eyitdi. “Ey pādīşāhum şoldan yaña daḫı naḫar idüñ.” Sultān baḫdı, [8a] gördi ki şehd dutuşmuş oda yanar hemān sultān şeyḫden yaña dönüp girü eyitdi. “Ya şeyḫ bu ne ‘alāmetdür?” didi. Şeyḫ eyitdi. “Bunı daḫı ḫapasunlar.” didi ve şeyḫ eyitdi. “Ey sultānum öñüñüze daḫı naḫar idüñ.” Sultān baḫdı, gördi. mil şuyı şöyle taşmış ki şehrüñ üzerinden yüksek iki mināre boyı vardur ki ziyāde olmuş sultān bunı görüp ḫorḫdı, eyitdi “Ya şeyḫ nitmek gerek.” Şeyḫ eyitdi. “Ol kepengi daḫı ḫapasunlar.” didi ve şeyḫ eyitdi.

“Ey sultānum [8b] arduñuza daḫı naḫar idüñ.” Sultān baḫdı, gördi ki cennet-mişāl bir baḫçedür. Mışır sultānı imrenüp eyitdi. “Ya şeyḫ bu ne güzel baḫçe olur ḫiç

gözler görmüş degül, ya şeyh köşkten taşra çıkalum seyirin idelüm.” Şeyh eyitdi. “Yok.” didi. Bu kepengi dağı kapasunlar. Sultān eyitdi. “Ya şeyh, gel kapamasunlar.” didi. Şeyh eyitdi. “Ey sultānum sözüm dutun.” didi ve sultān çok ilhāh itdi, ya’ nī yalvardı. Şeyh rāzī olmadı. “Elbetde kapasunlar.” didi. Eyle olıcağ Mısr sultānı şeyhüñ sözün redditmeyüp [9a] kabül kıldı ve şeyh Şehābe’ d-din-i maqtül *rahmetu’llāhi ‘aleyh* eyitdi. “Ey sultānum buyuruñ bir sini legen getürsünler.” didi. Mısr sultānı şeyhüñ sözün kabül kıldı. “Tiz varsunlar getürsünler.” didi. Fi’l-hāl hemān getürdiler. Şeyh eyitdi. “Şu ile bunu taldursunlar.” didi. Hemān dem taldurdılar, şeyh girü eyitdi. “Ey pādīşāhum sizlerden dilegüm budur ki üzerüñüzde olan esbābıñuzu çıkarasız.” didi. Mısr sultānı şeyhüñ sözün kabül kıldı, çıkarup hemān bir gömlekile kıldı. [9b] Şeyh buyurdi. “Bir peştemāl getürsünler ve koşsunlar size.” didi. Hemān şeyhüñ emri yerine geldi. Pādīşāh yok dimeyüp şeyh her ne buyurdıysa Mısr sultānı şeyhüñ sözi üzre oldı. Şeyh buyurdi. “Ey sultānum bu sini legende olan şuya kadem başup girüñ.” didi. Hemān dem Mısr sultānı ayağın legene başup şu legende dört barmağ miqdārı iken fevrī dizine çıkdı, dizinden kuşak yerine çıkdı, andan gögsüne çıkdı. Şeyh buyurdi. “Ey pādīşāhum tal şuya.” didi [10a] Mısr sultānı şuya taldugundan soñra başın çıkardı kendüsin bir deñiz kenārında buldı ve deñiz kenārında yağılar var. Bir bāğ içinde bir kişi ve bir bāğ içinde birer kişi turlar turmayup işlerine meşgüllerdür. Bu Mısr sultānıñ hālinden haber-dār degüllerdür, Mısr sultānı bu hālî gördi, eyitdi. “Ne ‘aceb bu yerleri ‘ümerā gördüğüm yok.” didi. Sultānlıktan çıkıdum bu ğurbete düşdüm.” didi. “Acabā bu kişilere ne cevāb vireyüm?” didi. “Hele varayum bu kişilerden öğüt isteyem.” didi. [10b] Mısr sultānı iken başı yalıncağ ve arkası yalıncağ ve ayağı yalıncağ ve cümle a’zaları çıplağ bir peştemāl ile kıldı. Ğurbete düşmiş fikr iderek ilerü vardı, bu iki kişinüñ yerine buluşdı. “*Es-selāmu ‘aleyküm.*” didi ve ol bāğ şāhibi dağı cevābında “*Aleyküm selām.*” didi ve şordı. “Kişi nerden gelürsin?” didi. Mısr sultānı ne disün fikrine bu geldi ki “Ben bir bāzergān idüm, uşta hāramiler cümle māl u menālüm aldılar, uşta hemān dem bir peştemāl ile kıldum.” didi. Bu bāğ şāhibi bunu esirgeyüp elini cebine urdı, iki aqçe çıkardı, [11a] eline viridi. Mısr sultānı eyitdi. “Ey bāgbān baña ne buyurursın?” didi. “Uşta hālüm gördüñ.” didi. “Şimdi ben ne işleyem kim sizüñ arañuzda dirileyüm.” didi. Bāgbān eyitdi. “Ey kişi var şol bāgbāna di.” didi. “Ol saña naşihat vire.” didi. Ol bāgbāna dağı vardı, selām viridi. *‘Aleyk* aldı, hālî şordı. Bu Mısr sultānı girü eyitdi. “Bir ulu bāzergān idüm ve hāramiler māl u menālüm yağmaladılar, şöyle bir peştemāl ile kıldum.” didi ve baña ne öğüt virürsin. Bāgbān eyitdi. “Vallāh şehride bizüm [11b] bir pīrimüz vardur aña varmağ gereksin. Mısr sultānı şordı şehr irak mıdur?” Bāgbān eyitdi. “Hemān bāgdan ötedendür.” didi. “Ammā sizüñ pīriñüz şehriñ neresinde olur?” Bāgbān eyitdi. “Var hemāncağ şehriñ orta yirinde köşkte oturur, şehride her kime su’āl iderseñ saña haber virür.” didi. Bu dağı aña bi varup şordı. Haber viridiler, hele muhaşşal bu pīre tuş geldi. Selām viridi, ol dağı *‘aleyk* aldı. Pīr eyitdi. “Gelişüñ neredendür?” “Mısr sultānı [12a] eyitdi. “Ben bir ulu bāzergān idüm, ittifağen hāramilere tuş oldum, māl u menālüm hep yağmaya gitdi.” didi. “Hemān uşta bir peştemāl ile kıldum ancak baña ne öğüt virürsin?” didi. Pīr eyitdi. “Al saña iki aqçe, var bir urğan al.” didi. “Arğa hāmmallığın işle.” didi. “Zirā bu ırğat bāzarıdur.” didi.

Bugün ki gün hod gün geçdi, ikindüye yaklaşdı. Bugün ayruğ bāzār olmaz yarın ki gün girü bāzār olur çün şabāh oldı köşkde oturan koca eyitdi. “Tur var ipüñi elüñe al bāzārda [12b] ırğatlık it. Şāyed birkaç aqçe elüñe gire *inşā’a’llāh.*” didi. Çünki bāzāra vardı meger bir kişi bir çuval buğday almış arka hammālin arar. İttifāk Mısr sultānına tuş olur. Eyitdi “Kişi gel bu çuval ile buğday götür saña bir aqçe vireyüm.” didi. “Mısr sultānı olup neylesün ‘ömrinde yük götürdüğü yoğıdı iş başa geldi nola?” didi. Vardı, çuvalı eliyle arkasına bağladı, götürdi. Ol çuval şāhib öñüne düşdi tā eve iletdi. Çuval şāhibi eyitdi. “İşte geldük çuvalı yire kı.” didi. Ol dağı yire kodı [13a] çıkarup eline bir aqçe kirasın virdi. Mısr sultānı alup neylesün çün memleketinden çıkıdı, ğurbete düşdi. Zirā ‘ömrinde ğurbet u meşakkağat görmemiş kişi idi. Şimdi çāresi ırğatlık itmekdür bir nice zemān ırğatlık eyledi, bir kaç yüz aqçe eline girdi. İttifāk göñlüne evlenmek düşdi zirā sultān iken hūb yüzlü cāriyeler koçmaq ‘ādet idinmiş idi. Vardı ol şehriñ orta yirinde köşkde oturan kocaya söyledi ve meşveret eyledi. Eyitdi “Efendi [13b] bir bāzergān kişi idüm, hūb cāriyeler koçmaq ‘ādetümdi göñlüm cimā’ diledi neylemek gerekdür?” PİR eyitdi. “Var ikindüden soñra hammām kapusına hammāmdan hātūnlar çıkduğı vaqt şor hātūnlara senüñ erüñ var mıdur di. Kağısınun ki eri yoğdur diye anı baña çağır.” didi. “Saña nikāh idüvireyin.” didi. Bu dağı pīrūñ sözün dutdı. Vardı ikindüden soñra hammām kapusunda turdı, durmayup hātūnlara hammāmdan çıkmağa başladılar. Çıkan hātūnlara eyitdi. “Senüñ [14a] erüñ var mıdur?” “Vardur.” didiler. Turmayup şormak ardınca oldı. Āhirü’l-emr birisi eyitdi. “Benüm erüm yoğdur.” didi. Mısr sultānı eyitdi. “Gel imdi ırğat bāzārında köşkde oturan pīre varalum, ol dağı rāzī olup nola.” didi. Varup pīre irişdiler. Mısr sultānı eyitdi. “Ya şeyh uşa bir hātūn buldum, eri yoğmuş.” didi. PİR eyitdi. “Hātūn kişi ne dirsın? Eger murāduñ ere varmaksa seni şu kişiye tezvīc idelüm.” Hātūn eyitdi. “Nola.” didi. Çün hātūn [14b] rızā virdi. Şeyh ‘aqd-i nikāh idivirdi. Mısr sultānı bu hān ile yedi yıl zindegāne idüp dirildi. Arka hammāllığın idüp kazançla bu hātūn yedi yıl besledi. Bu hātūndan bir oğlı ile iki kıızı oldı ammā Mısr sultānının göñlünde olan kimse bilmezdi ve kimseye söylemezdi ammā her sā’atde Mısr sultānı ziyāde yanup yakılırdı. “Ben Mısr sultānı iken rāhatda vü şafāda iken bu şeyh baña ne zulmler eyledi, beni bir rehīn eyledi. Böylelikle dürlü dürlü [15a] fikrler kılırdı. Şeyh Şehābe’d-dīn kenīzler seçerdi. Hele bir gün bu kaşāvet ile yedi yıldan soñra göñlüne bu geldi ki varayın şol yen çıkıdığım deñiz kenārına şuya gireyüm.” didi. İttifāk girü gelüp peştemāl kuşandı deñizde girdi, şuya taldı. Başını çıkardı, kendüzün şol köşkde buldı, sini legen içinde buldı gördi. Oğlanları henüz ayağ üzre turup buña muntazırlardur. Şeyh dağı hemān dem ayağ üzre turup ta’zīm eyledi. Mısr sultānı hemān dem [15b] şeyhe çeşm u ğazab nazarıyla bakup “Ya şeyh baña neyledüñ?” didi. Şeyh eyitdi. “Nice?” didi. Mısr sultānı eyitdi. “Görmez misin arkamı ve omuzlarımı ırğatlık itmekden yağır olmuşdur.” didi. Şeyh eyitdi. “Nice yağır olur?” didi. “Ey sultānum neyledüñ ve ne işledüñ yağır ola?” Mısr sultānı eyitdi. “Yıldur bundan gidelden berü hep ırğatlılıkla günümi geçürdüm.” didi. Şeyh Şehābe’d-dīn hazreti eyitdi. “Ey sultānum hele işbu turan kullara su’al eyleñ henüz dağı kaftāñıñuz ve ton u [16a] gömlekle riñüz ısıcağdur.” didi. Şeyh Şehābe’d-dīn hazreti gördi ki Mısr sultānı hışmı ve ğazabı ziyāde kıldı, eyitdi. “Ey sultānum katlanuñ siz vardığıñuz vilāyete ben dağı

varayum.” dedi. Görem ne memleketdür, hemân dem üzerinde olan esbâbla bilece legene başup şuya taldı. Şâh diyârında çıkıdı. Mısr sultânı kullarına emr eyledi. “Her biriñüz eliñüze bir kılıç aluñ.” dedi. “Hemân şeyhi gördüğünüz birle emân virmeñ.” dedi. “Hemân katl idüñ zîrâ kim benüm [16b] elümden pâdişâhlığımı almağa kâdirdür.” dedi. Mısr sultânı kulları yaluñ kılıçla çok beklediler. Gördiler ki şeyhüñ eşeri yokdur, kılıçların girü kınına kodılar. Şeyh nâ-bedid oldı. Mısr sultânı eyitdi. “Tecessüs itsünler, şehride arasunlar. Şayed ola ki ele gire hiç emân virmesünler katl itsünler.” dedi. Ne kadar ki cehd itdiler bulmadılar. Zîrâ ki göz yumup açınca Şâm’a vardı. Mısr ile Şâm’uñ aralığı yigirmi günlük yoldur. Çok zemân geçdi [17a] aradan ki şeyhden kimesne hâberdâr olmadı. Bir nice zemândan soñra Mısr’uñ kârvânları Şâm’a geldiler. Şâm’da haberin aldılar. Kârvâncılar vardılar, gördiler. Gerçekdür bu Mısr’uñ halkı Mısr sultânına haber iletdiler. Mısr sultânı dağı Şâm begine kâğıd yazdı ki “Sen ki Şâm begisün ve benüm tuz itmegümi yirsin elbetde şeyh Şehâbe’d-dîn’uñ başın kesüp baña göndermeyince ölmeyesin.” dedi. Bu Şâm’uñ begi dağı çok kerre kaşd eyledi ki öldüre hiç çâre bulamadı. Zîrâ her kaçan kim varsa şeyh [17b] Şehâbe’d-dîn hazreti cânibinde bir cebeli cevşenli bir ‘asker görünür ki Şâm begi yüz dönderüp kaçardı, qarşu varup durmazdı, bu dağı kâğıd yazup haber gönderdi ki “Vallâh sultânım buña ben çâre idüp öldüremezem.” dedi. “Nice kerre kaşd eyledük, şeyhüñ esması sebebiyle bir ‘asker görünür ki dünyâ halkı cem’ olsalar buña dermân olmaz.” dedi. Çün Mısr sultânına bu haber irişdi, nâmeyi okutdı. Mısr sultânı gâyetde mütehayyir oldı, vezîrlerin yanına aldı, tedbir itdiler. [18a] “Pâdişâhum meger çâre bu oldı ki buña bir beraber cemîle qaravaş gönderesin ve bu qaravaş ile ‘ahd u peymânlar idesin ki seni benüm yanumda muqarreb ideyüm ve seni baş hâşeki ideyüm. Eger benüm maşlahâtum geregi gibi görivürseñ.” dedi. “Meger bundan çâre olursa olur yoħsa bundan ğayrı dermân olmaz.” didiler. Müdârâ şüreti birle armağanlar hâzırladılar. Mısr sultânı bir yarar cârîye gördi. Virdi ki andan cemîle cârîyesi yoğdı. Sarâyında ve ‘ahd u peymânlar [18b] eyledi. Mısr sultânı cârîyesiyle ve eyitdi ki “Her kaçan şeyh senüñle yatacağ maħallerde bî-tekellüf şeyhe râzî olma, şeyhden kaçın ve nâzlar eyle ve di ki benüm dağı senden bir dilegüm vardur. Eger anı hâşıl idersen ben dağı senüñ yoluñdan kurbân olayum di gel. Ol dağı şorsa gerekdür ki senüñ dağı dilegüñ ne olsa gerekdür. Ol vaqt sen eyit ki efendi hazretleri eger dünyâ halkı saña düşmân olsalar, seni öldürmege kaşd eyleseler çâre bulmıyalar. Benüm senden [19a] dilegüm budur ki baña râz-daş olasın ve her ne ki şoram baña diyüviresiz diyesin. Şayed ol dağı saña diye ki dilegüñ nedür söyle. Sen dağı ol hinde ve ol sâ’atde şor ki efendi eger seni bir kişi katl itmege kaşd eylese hiç çâre bilür mi ve seni öldürmege kâdir olur mı? Bu haberi şeyhden şorup ve baña i’lâm itmeyince olmyasın.” dedi ve Mısr sultânı dağı eyitdi ki “Eger şeyhden bu haberi alup ve baña i’lâm idecek olursañ seni [19b] baş u cânımda seni ‘aziz dutam.” dedi ve “Cârîye dağı râzî olup baş u cân üzre olsun.” dedi. Mısr sultânı nice armağanlar ile cârîyeyi şeyhe irsâl eyledi, gelüp şeyhe teslim eylediler ve Mısr sultânı kâğıd yazup bilegöndermişdi ki mektüp içinde Mısr sultânı ‘özrlenüp dimişdi kim “Eger bizden bir küstâhlık vâkı’ oldıysa bizüm küstâhlığımıza kalmayasız.” dimişdi. Şeyh dağı ne disün armağanın kabûl kıldı ve du’â vü şenâ kıldı çün şeyh cârîyeyi gördi, dil u cân ile [20a] ‘aşık oldı ve Mısr

sultānı cāriyeye öğretdüğü gibi biñ nāzla şeyhe rāzī olurdu. Bir nice müddet geç-
düğinden soñra yüz göz açıldı, soñra cāriye bir gün eyitdi. “Efendi eger bir düş-
mān saña kaşd eylese öldürmege çäre vü dermān ile bilür mi ve kâdir olur mı?”
didi. Şeyh eyitdi. “Meger cināyet vaktinde yoñsa ayruķ vaktde kâdir olmaz.” didi.
“Allāh’uñ ‘avn-i ‘ināyetiyle.” didi çün cāriye haber aldı fi’l-ḥāl Mısr sultānına
mektüb yazdurdı. [20b] Şeyhüñ ölümi cināyet ḥālinde idügin mektüb ile i’lām
eyledi çünki mektüb Mısr sultānına irişdi. Okuyup gāyetde şād oldu ve ol daḡı
mektübda yazdı ki “Sen ki Şām begisin bir sırdaş ḥātün bilüp şeyhüñ ḥāşekisiyle
meşveret itsünler ki ne zemānda ḥāşekisiyle kurbıyyet olur anuñ haberin alsunlar
hemān dem şeyḡ ol ḥinde ve ol vaktde başa düşüp ḡatlı itsünler.” didi. Şām begi
daḡı bir rāz-daş ḥātün buldı, şeyhüñ ḥāşekisine [21a] gönderdi. Şeyhüñ ḥāşekisi
eyitdi. “Cum’a gicesi nişfu’l-leyde yatur, evvel gısl için şu ḥāzır ider, andan
soñra yakınlık ider. Hemān ol sa’āte girü gısl ider.” didi. Vardılar Şām begi daḡı
eyitdi ki “Çün şeyḡ gısl için şu ḥāzır ider, ol suyu dökünler.” didi. “Aşlā evde şu
ḡomasunlar, ittifaḡları böyle oldu. Hemān Cum’a gicesi oldu. Şeyhüñ ḥāşekisi Şām
begine haber gönderdi, elbetde bu gice gelüp ḥāzır olasız.” didi. “Zirā kim ben
evde [21b] şu ḡomıyayum.” didi. Şām begi daḡı bir biñ miḡdārı yigit ile atlanup
şehr pāsbanlıḡına çıkdılar. Dün yarusı oldu, şeyhüñ ḥāşekisi bunlara haber eyledi.
Geldiler, şeyhüñ şavma’asın başadüşdiler. Şeyḡ gısl-ḥānesine segirtti. Gördi ki
şu yokdur ve daḡı gördi ki ‘avāmü’n-nās ḡapusun irtidiler. Bu ḥālî gördi şeyḡ
hemān şavma’asına segirtti. Dā’imā anda iki kāfūrī bāl mūm yanardı, hemān
ḡarvadı. Semāha girüp hū zikrine meşḡul oldu. Şeyḡ Şehābe’d-dīn [22a] ḡazretle-
rinüñ yedi ḡalifesi vardı ki her biri vilāyete ḡadem başmışdı. Şeyhüñ ‘aşḡ elçisi
bunlara irişdi. Bunlaruñ her birisi vilāyette olurdu, anlaruñ her birisi ellerine birer
yanar bāl mumı alup göz yumup açınca şeyhüñ şavma’ası dīvārına her biri bir
köşeden girüp şeyḡle bile zikre meşḡul oldılar, hū zikrin idedururken yedi ḡalife-
siyle şeyḡi pāre pāre toḡradılar. Sekiziyle şehīd oldılar ol tañrı dostları. [22b]

Ḥikāyet: Sultān Ḳaytabā bir ḡükm yazdurdı ve içinde bunu yazdılar ki “Hindü-
sitān pādīşāhısın kerem [ü] luḡ idüp sizlerden temennāmuz budur ki sizüñ ḡoḡ
yaşaduḡuñuza sebep nedür baña i’lām itmesine himmet ü ‘ināyet idesiz tā ki biz
daḡı bilelüm.” diyü cevāb eyledi ve andan soñra ba’zı armaḡanlar ḥāzır eyledi.
Sultān Ḳaytabā bu kāḡıdı bu ḡulınuñ eline virdi ve eyitdi ki ve dād itdi. “Hindü-
sitān pādīşāhına bu kāḡıdı ilet.” didi ve “Bu kāḡıda göre baña cevāb yazsun.” didi.
Çünki sultān Ḳaytabā’nuñ ḡulı yola düşdi [23a] varup Hindü-sitān’a irişdi ve
Hindü-sitān pādīşāhına haber eylediler. Mısr pādīşāhınuñ elçisi geldi diyü i’lām
eylediler. Hind’üñ pādīşāhı daḡı eyitdi. “Bunu biz daḡı ziyāfet itmek gerekdür.”
didi. Emr eyledi, ni’metler pişürdiler. Ḳatı mübālaḡa andan soñra bir baḡçesi
vardur. Ziyāde büyük ve içinde bir köşki vardı ve emr eyledi. Tezyīn eyleyüp
döşediler, cennet-mişāl eylediler ve Hind pādīşāhı daḡı baḡçe teferrüçime çıḡdı,
gitdi ve emr eyledi [23b] “Sultān Ḳaytabā’nuñ elçisi gelsün.” diyü buyurdı. Ol
daḡı geldi şumātlar döşediler ve firāvān ni’metler pişmişdi. Ortaya getürdiler,
yidiler. Şofra ḡalkduḡından soñra elçi daḡı armaḡanın virdi ve yazılan ḡükmü daḡı
Hind pādīşāhınuñ önüne ḡodı ve ḡükm okundu. Temām oldu ve köşküñ önünde bir
büyük ḡavaḡ ağacı vardı, üç dört kimse ḡuvaḡlardı. Ziyāde ulu ḡavaḡ ağacıydı ki
belki iki yüz yıl yaşmışdı, ziyāde ḡoca ağaç idi. Hind pādīşāhı emr eyledi, bir

büyük zencir getürsünler [24a] ol ağaca koşsunlar ve dağı emr eyledi. “Bu sultān Kaytabā’nuñ kulum ol zencirle bağlañ.” didi. “Her kaçan ki bu kavağ ağacı yire düşerse ben dağı ol vaqt bu hükmüñ netice cevābın vireyin.” didi. Bu kul ol bağçede kaldı, bunlaruñ her birisi işlü işine gıtdiler. Bir yıl geçdi, bu kişi ol ağacuñ dibinde yaturdı. Bir kişi çıkageldi, bu müsāfirüñ hālin şordı ve eyitdi. “Ey derd-mend kişi ne suç eyledüñ, sen ki bundan giriftār olduñ?” didi. [24b] Ol dağı eyitdi ki “Vallāh suçum budur kim Mısr sultānı beni gönderdi hükm ile elçilige geldüm bu belāya giriftār oldum ve ušta.” didi ve Hind pādīşāhı gāzaba geldi. “Bu belāya şataşdum ve kaçan ki bu ağaç yıkıla ol vaqt ki ben dağı āzād olurım.” didi. Ol pīr eyitdi. “Hiç guşşalanma.” didi ve “Oğumağa bilür misin?” didi. Ol eyitdi. “Bilürem.” didi. Pīr eyitdi. “Var imdi yedi gündegin bir perhiz ile oruç dut.” didi ve “Süre-i Fātiḥaya meşgöl ol.” didi. Bu dağı pīrüñ sözün kabül eyledi. Oruca ve Fātiḥa [25a] oğumağa başladı çünki beşinci gün oldı Ḥağ te‘ālanuñ ululuğın gör ki ne oldı. Ḥavā yüzi bulutlandı ve muḥālif rüzgārlar esdi. Şanki kıyāmet oldı, tozlar kalkdı, gözler görmez oldı. Hemān dem bu kavağ ağacınuñ dallarına ve dudaklarına irişdi. Hemān ağacı yaturdı. Güyā ki şöyle oldı hemān dem bāğ cüvānları pādīşāhlarına bildürdiler. Hāl böyle olduğın Hind pādīşāhı dağı ‘acebledi ve emr eyledi. “Mısr sultānınuñ kulumu getürüñ ve bağın çözüñ.” didi. Fi’l-hāl [25b] bāğbānlar geldiler, maḥbūsa ḥaber virdiler. “Muştuluk olsun saña.” didiler ve “Sen āzād olduñ.” didiler ve bunu Hind pādīşāhınuñ katumna ilettiler ve Hind pādīşāhı eyitdi. “Nice oldı bu senüñ hālüñ ve bu ağacuñ yıkılduğın.” su‘āl eyledi, ol dağı hiç gizlemedi. Ol pīr ta‘lim idivirdüğün bir bir diyüvirdi. Nice olduğın Hind pādīşāhı dağı ḥil‘atler giyerdi ve on biñ dīnār virdi ve Mısr sultānına çok armağanlar virdi ve nāme yazdı ki “Eger şorarsañuz ki bizüm çok yaşadığumuza sebep [26a] budur ki azacuk yirüz ve azacuk söylerüz perhiz üzre geçinürüz.” didi ve nāmemüñ şoñuna bunu yazdı. “*Kulli kalilen ‘ıyş tavilen*” ya‘nī azacuk yi çok yaşa demek olur. Nāme bunuñ ile temām oldı ve ‘s-selām.

Hikāyet: ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās eydür. “Eger kul şol kadar namaz kılsa ki beli yay gibi iki kat olsa vallāh ol kılduğı namāzdan hiç āsī bulmaz tā helāl yimeyince perhizkār olmayınca ne kadar zaḥmet çekerse ol kuluñ namāzı kabül olmya.” didi. [26b]

Hikāyet: İbrāhīm Edhem *rahmetu’llāhi ‘aleyh* Belḥ ikliminüñ pādīşāhlığın terk idüp ḥağtan yaña teveccüh eyledi. Fikr eyledi ki “Allāh dergāhına lāyık olmağa helāl loğma yimekten ḡayrı nesne bulmadı, helāl yimek gerek.” didi çün bunu böyle didi, ayak getürdi. Cemī‘ Ḥorāsān iklimin gezdi. Göñli dileğince helāl loğma bulmadı, cān atup ‘İrağ iklimine gıtdi, ser-te-ser gezdi, bir helāl loğma bulamadı. Andan sürdi Rüm’a geldi. Ḥarsūs şehrinde bir kişinüñ bāğına bāğbānlık eyledi. On aqçeye bir gün issi bāğına geldi. [27a] Çeşm-i ḥademiyle İbrāhīm’e eyitdiler. “Bize tatlu enār getür yiyelüm.” didiler. İbrāhīm Edhem bir nice enār diyü şurüb önlerine kodi çün nārları kesdiler ki yiyeler, dükelişi ekşi çıkdı. “Niçün tatlu enār getürmedüñ.” didiler. İbrāhīm eyitdi. “Ben nāruñ ekşisin tatlusun bilmezsin her kağısı ki rengi gücükdür ve şağdur getürdüm.” didi. Anlar dağı eyitdiler. “Ey bāğbān bunca zemāndur bāğbānlık idersin hiç nār yimedüñ mi ki ekşisin tatlusun bilmiyesin?” didiler. İbrāhīm anlara eydür. “Siz beni bunda şaklamağlığı mı [27b] getürdüñüz yoksa yiyüp zāyi‘ itmege mi getürdüñüz?” didi.

Bāgbāna bu söz ‘aceb geldi, eydür. “Ey bāgbān iken ince söylersin kim sen İbrāhīm degülsin.” İbrāhīm çün bu sözi işitdi. Bāguñ kilidin bāgbānuñ eline virdi, gitmek diledi. Eyitdiler kim “Eyle gitme.” didiler. Çok ilhāh itdiler. “On aççeñi yigirmi otuz idelüm gitme.” didiler. İbrāhīm “Hiçbir vechle kabül itmezsin.” didi. Zīrā şimdiye degin bağ işin işledüğümden ötüri virürdünüz. Şimdi benden dīn dīnāyet görüp virürsüz dīnümü dünyāya mı şatayın diyüp gitdi. [28a] Şaķīķ-i Belhī eydür. Anı Şām’da gördüm, yanına vardum, selām virdüm, ‘aleyk aldı. Ben eyitdüm. “Ya İbrāhīm nicesin, neylersin?” didüm. Eyidür “Bu tağdan ol tağa ve bu şehrden ol şehre segirdürem, helāl loķm isterem zīrā tañrı ķapusı helāl loķma yimeyince kimseye naşib olmaz.” didi.

Hikāyet: Tañrı dostlarında bir er vardı, Şebistān ikliminde. Aña haber virdiler ki fülān yirde bir keşiş vardur, anda helāl bulunur didiler. Zīrā kim atasından [28b] ķalmışdur yirleri vardur. Aña vardılar, ayak getürüp gitdi. Ol keşiş yanına vardı, andan helāl loķma taleb eyledi. Ol keşiş eydür. “Ķandan gelürsin?” Ol eydür. “Şebistān ikliminde gelürin.” Ol keşiş eydür. “Andan bu yire gelince haylī irāķdur anda helāl bulmaduñ mı andan bunda zaħmet çeküp geldüñ.” dir. Bu kişi eydür. “Andan helāl bulsam bunda gelür miyüm?” didi. Keşiş eydür. “Benüm atamdan ķalmış yirlerüm vardur, bende helāl bulunur.” didi “Ammā senüñ aççeñ helāl midür ben bilmezem eger sen [29a] helāldür dirseñ saña taħıl şatayın ve eger sen daħı aşlın bilmezüñ var yoluña git.” didi.

Hikāyet: Sultān İbrāhīm Edhem eydür. Bir vaķtde Beytü’l-maķdisde yatsu namāzın kılduķ. Ĥalk tağıldı, ben yalnız kaldum çünki gicenüñ birazı gitdi. Gördüm ki gökden iki ferişte indiler. Geldiler, miħrāba ķarşu tırdılar. Birisi birine eydür. “İbrāhīm Edhem’dür.” dir. Birisi eydür. “İbrāhīm Edhem-i Belhī’dür.” dir. Yine birbirine eydür. “Bīçāre Ĥaķ yolunda şol ķadar cehd eylediler, derecāt [29b] irmişdi. Nā-gāh bir haķā işledi, ol derecelerde düşdi.” dir. “Nice oldı, ne işledi?” dir. Ol biri eydür. “Bir vaķt bir pāre aķçe virdi, Mışr’da ĥurmā şatun aldı. Nā-gāh terāzū dibinde bir ĥurmā gördi, kendüñüñ şandı aldı, yidi. Ol vaķt ki ol ĥurmā anuñ mi’desine düşdi, Ĥaķ te’āla anı ol derecede düşürdi.” dir. Bu sözi işitdüm, cānuma odlar düşdi. ‘Üryān u büryān ayak getürüp Başra’ya vardum, ol ĥurmā şatanı buldum dükkānında oturur. Allāh’a şükr itdüm bir aķçe virüp yine [30a] ĥurmā aldum, ol alduğum ĥurmādan birini aña virdüm, eyitdüm. “Ey yigit bir kerre senden ĥurmā şatun aldum, terāzū dibinde bir ĥurmā buldum anı baña helāl eyle.” didüm. “Helāl olsun.” didi. Ta’ accüble ağladı, ķaldı. Ben dönüp yine Beytü’l-maķdisde geldüm, yine mescide yatsu namāzın kıldum. Ĥalk tağılıp gitdiler, yine ben kaldum. Ol iki feriştelere yine geldiler, miħrāba ķarşu oturdılar, birbirine eydürler. İbrāhīm Edhem’üñ ĥüsni vardur, ol birisi eydür. “İbrāhīm Edhem derecelerinden düşmişdi. [30b] Bir ĥurmā yidügi sebeble yine Ĥaķ te’āla ol derecelere irgürdi.” dir çün bu haberi işitdüm, sevindüm, şād oldum. Tañrıya şükr eyledüm, ‘ibādete meşğül oldum, nefse riyāzet göstermek böyle olur.

Hikāyet: Teñri ĥaşlarından bir kişi vardı, otuz yıl gönül balıķ diledi ve gönli dilegin virmedi. Bir gün seħerice ķalķdı kim deñizden āb-dest ala ķolların şığadı, āb-dest almaķ niyyetine *bismi’llāh* diyüp āb-dest almağa başladı. Eline bir balıķ geldi, girdi. Derviş bumı eliyle itüvirdi. Balıķ girü geldi, girü derviş eliyle [31a]

kağdı. Balık girü geldi, eyitdi. “Gel beni al yi.” didi. Dervîş eyitdi. “Od kıanda bulayum seni bişürmege.” didi. Balık eyitdi. “Şimdi şehır dutuşur senüñ nefşüñ dilegiçün beni bişürüp yi.” didi. Āb-dest temām itmedi, şehır dutuşdı. Balığı dervîş aldı, bişürmege başladı. Haşan-ı Başrı ol arada gice dururdu, eyitdi. “Ey ‘arlanmaz halkuñ her birisüñ kendü başı kıaydın, sen kendü nefşüñüñ kıaydın görürsin.” didi. Dervîş eyitdi. “Ya Haşan epsem ol, bu benüm kendü [31b] irâdetümle geldi. İlahuñ dilegi bildüririn dervîş girü eyitdi.” “Ya Haşan gel yanuma.” didi. Dervîş beni imtiñan eyledi. Haşan-ı Başrı *rahmetu’llâhi ‘aleyh* eydür. Varmak kıaşdın eyledi ammâ oduñ harâretinden yanına varamadum senüñ gibi oduñ içine girmiştir.” didi, ol tañırnuñ hâşı.

Hikâyet: Tañrı dostlarından iki pîr vardı ki şuya gelseler gehi istemezlerdi şuyuñ üzerinde yürürlerdi, kıurda yürür gibi bir gün bir köye vardılar. Bir fakîrñ evine [32a] konuğ oldılar ol ev issi bunlara birkaç yumurda bişürdi, öñlerine kıodi. “Yiyüñ.” didi. Birisi yidi, birisi yimedi. Ol gice anda oldılar, şabâh namâzından şoñra yola kııkıldılar. Bir şuya uğradılar, ol yumurda yimiyen şuyı geçdi, ayağı şuya batmadı ve nefş arzûsın viren şuya yatdı ve şuyı geçmedi. Zîrâ ki kıarnına kıul oldu, nefş arzûsın virdi. Nefsine kıul oldu, birisi nefş arzûsın virmedi. Ol şuyı geçdi, tañrıdan dağı dür olmadı. Zîrâ nefşine kııdmet itmedi [32b] ve her kışı ki nefşine kıul oldu tañrıdan ırak oldu.” didi.

Hikâyet: Bir kıaşşâb vardı, ğâyetde ziyâde idi. Bir cemîle ‘âvret at almağa geldi, kıaşşâb buña dolaşdı. Eyitdi “Ya hâtün gel benüm gönñüm murâdun vir saña biñ altuñ vireyüm.” didi. Hâtün eyitdi. “Eger bir halvet yir bilürseñ n’ola.” didi. Kıaşşâb halvet yiri buldı, hâtünü kıığırdı. Hâtün dağı ol bulduğı halvet yire vardı. Kıaşşâb buña el şundi, hâtün ditredi. Kıaşşâb eyitdi. “Ne ditresin hâtün?” [33a] Hâtün eyitdi. “Şartumuz yirine geldi.” Kıaşşâb eyitdi. “Uşda halvet yiridür.” didi. Hâtün eyitdi. “Bu halvet yiri degüldür.” didi. “Zîrâ sende iki melek var ve bende iki melek var ve üzerimizde tañrı te‘âla hâzır u nâzırdur.” didi. Fi’l-hâl kıaşşâbuñ gönñline ilhâm-ı rabbânî düşdi, kıaşşâb eyitdi. “Bu ‘avretliğ ile tañrıdan kıor kıar yarın er olam tañrıdan kıor kıamayam.” didi. Hemân dem kıaşşâb tevbe vü istiğfâr eyledi ve ‘avrete biñ altun virüp gönderdi. [33b] Bir gün ol kıaşşâb evvel zemân peygâmberiyile yol yoldaşı oldu. Yolda giderken issiden buñaldılar, peygâmber eyitdi. “Ya kıaşşâb ben du‘â diliyeyin sen âmîn di.” didi. Peygâmber du‘â diledi, kıaşşâb âmîn didi. Hağ te‘âla bunlara bir bulut virdi, göñge oldu. İttifâk yolları ayrı düşdi, bulut kıaşşâb ile bile kıaldı gitdi. Peygâmber arz yaradan çağırdı, eyitdi. “Ey kıaşşâb toğrı söyle sen ne işledüñ ki bu bulut senüñle gitdi, ben şanurdum benüm du‘âm sebebiyle geldi. Meger [34a] âmîn dimeğüñle gelmişmiş.” didi. Kıaşşâb eyitdi. “Bir ‘avrete yaramaz kıaşd eyledüm şoñra tevbe eyledüm.” didi. Peygâmber eyitdi. “ilâhî bilürem ki sen tevbe idici kıullarunuñ seversin.” didi.

Hikâyet: Sultân Mağmüd bir gün eve giderken yolu bağlara ve bağçelere uğradı. Meger bir kışinüñ bağında firâvân elmalar hâşıl olmuşdı, elmaları divşirüp durmayup çuvallara kıoyardı. Sultân Mağmüd ol kışiyeye râst geldi. Bu kışiyeyi bilmezdi ki bu Sultân Mağmüd’dur. [34b] Bağ şâhibi eyitdi. “Ya sipâhi dur.” didi. Sultân Mağmüd atın çeküp kıırdı ve bağ issi bir destmâl elma getürdi. Sultân Mağmüd eyitdi. “Ziyâde olsun.” didi. Sultân Mağmüd eyitdi. “Bu kıolu çuvallar nedür?”

didi. Bâğ issi eyitdi. “Hep elmadur.” didi. Sultân Maḥmūd eyitdi. “Bunu neyler-sin?” didi. Bâğ issi eyitdi. “Bâzāra iledürin şatarın ve aqçasıyla oğlancuqlaruma qaftāncuqlar ve ba‘zı levāzımāta harc iderin.” didi. Sultân Maḥmūd eyitdi. Sultân Maḥmūd’uñ [35a] dīvānına varup bir cihet taleb eyleseñ olurdu.” didi. Bâğ issi eyitdi. “Ey sipāhi biz anda dīvāna varup qaıucular hiç qor mı?” didi. Sultân Maḥmūd eyitdi. “Ben saña bir nişān vireyüm seni incütmesünler.” didi qaıarup barmağından yüzüğünü buña virdi ve eyitdi. “Yarın anda dīvāna var. Zırā dirler kim sultān Maḥmūd gāyetde cōmerd u ‘ādil kişidür dirler.” didi. Bu dağı “Ne ola?” didi. “Varayın ve qaıan kim qaıucuları seni iıerü qomıyalar anlara bu yüzü-gi gösteresin [35b] seni incitmiyeler.” didi. Andan soñra esenleşüp gitdi çün ya-rıncası oldu bu kişı dīvāna vardı. Meger bir alay uğrılar getürdiler. Bu bâğ issi dağı bu uğrılarla qaıuşup bile iıerü gitdi, bunları zindāna emr eyledi. Bâğ issi bile zindāna iletdiler. Soñra her birin suçına göre ḥakārāt eylediler. Nevbet bu kerre bâğ issine degdi. Şorup tefiş eylediler, mācerāyı bir bir diyüvirdi eyitdi. “Bir kez bāğumda elma divşürürken bir sipāhi geldi baña bir yüzük virdi kim var sultān Maḥmūd’uñ [36a] dīvānına bir cihet taleb eyle.” didi. “Ben eyitdüm qaıucular baña yol virmezler dögerler.” didüm. Sipāhi eyitdi. “Bu yüzügi göster gele tā seni incitmiyeler.” didi. Yarıncası dīvāna vardum, uşta beni ḥabs eylediler tā bu zemāna degin.” didi. Sultān Maḥmūd dağı bunu bildi, ḥatırından çok geçdi ve emr eyledi. Sultān Maḥmūd’a gösterdiler. Hemān dem bildi, ağladı ve eyitdi. “Varuñ bunu ḥazīneme iledüñ, bu kişiyi.” didi. “Her ne dilerse alsun.” didi. Varup ḥazīne-ye iletdiler, bir altun ve bir balta ve bir muşḥaf [36b] aldı, girü bunu sultān Maḥmūd’uñ qaına getürdiler. Su’āl eyledi. “Ne alduñ?” didi. Eyitdi “Üç nesne aldum.” didi. “Bu altunu anuñçün aldum ki mecālüm yoqdur. Balta urmağa bir kişiyi ücretle dutaram.” didi. “Ne qadar bāğumda elma ağacı vardur kestürirüm.” didi ve “Bu muşḥaf anuñçün aldum kim bu muşḥafa and iıeyüm kim ayruq bāğumda elma ağacın dikmiyeyüm.” didi. “Zırā elma sebebiyle üç yıl zindān çek-düm.” didi. Sultān Maḥmūd ağladı, qaııdı ve ol evine gitdi. Didi ki Allāhu te‘āla [37a] celle ve ‘alā ādemi ‘anāşır-ı erb‘adan yaratdı. Ya‘nı dört nesneden oddan, şudan, yilden, topraqdan ve dört tabi‘at virdi. Şuya qan virdi, oda şafra virdi, yile süd virdi ve toprağa balğam virdi. Eyle olsa tozlular yimek balğam arturur ve ekşiler ve acılar yimek süd arturur, yağlı ve taıtlular yimek şafra arturur. Şafranuñ ḥükmi oraıq ellerindedür ol zemānda taıtlu ve yağlu yimiyeler göz ellerinde sevdā arturur ekşi ve acılar yimiyeler zırā marāz [37b] ziyāde olur gāflet olunmayınca şöyle ma‘lüm olına. Bir kimsenüñ beñzi şararsa veyāḥūd ikide birde ḥaste olsa veyāḥūd sehl cüz’i nesne işlemekle ḥaşlasa veya ḥod sehl yürümeı ile ḥaşlasa bu zıkr itdügümüz taılaı şerrindendür. Dünyānuñ ‘ilācların alup dermān bulmasa Ḥaı te‘āla emriyle aña dermān olur. Añdan çıkmış Dımışıı’ı alup ekşer Dımışıı’ı boz-doğan veya ḥod kılıçlar işleyen kimesnelerde ele girür alup ḥavān iıinde qoyup dükelüvir. Bizde geçürelüm andan [38a] soñra üç dirhem ol dökdügi Dımışıı’ı den ve üç dirhem revnāk-ı bāldan alup bir yirde qaıışdırup gice olıcaı ayaza qoyalar irtesi aç qarında birer dirhemini isti‘māl idüp üç gündeñ yine Allāh emriyle ana-dan dögmüş gibi ola, *inşā’illāhu te‘āla*.

“COPE–Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” ereve-
sinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu alıřma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

ıkar atışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla
ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar atışması yoktur.

*The following statements are made in the framework of “COPE–Code of Conduct
and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this
study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest
regarding research, authorship or publication of this article.*